

güldürüyü içerir. Eflatun ve Aristoteles'ten sonra gelenler bu üçlü türe ara ya da alt-türler eklemişler, ancak üçlüyü bozmamaya özen göstermişlerdir. Humboldt'tan, Jakobson ve Staiger'e değin aynı üçlü benimser, Bu türler geçmiş, şimdiki zaman kullanımına göre saptanır. Oysa G. G. yanılının daha baştan tür kavramında bulunduğunu, türden değil, biçimden söz etmek gerektiğini vurgular.

G. G. yapıtında şiiirbilimin konusunun betik değil, üstbetik olduğunu savunur. Üstbetik genel ya da üst düzeyde ulamlar bütünü anlamındadır. Aristoteles'ten bu yana araştırmacılar elde edilen ulamları yazınsal alanın tümünü kapsayacak tek bir dizgede birleştirmeye uğraşmıştır. Ancak tutarsızlıklar ve karışıklıklar içerir bu uğraşlar. Tutarsızlıkların başında üçlü sınıflandırma gelir. XVIII. yy'ın sonundan başlayarak benimsenen üçlünün Aristoteles'e bağlanması yanlıştır. Çünkü Aristoteles yapıtında gerçek bir tür kavramından söz etmez bile. G.G. «rahatsız edici» bulduğu üçlüyü çözmek ister. Çözümlemeyi gerçekleştirmek için üçlünün oluşumunu çizer, üçlüde yer alan betik-üstü ulamları elden geldiğince belirlemeye çalışır. Hiç kuşkusuz yazar yapıtındaki gerek tarihsel yaklaşımları, gerek eleştirileri, gerekse öne sürdüğü üstbetik ulamları kavramıyla genel yazınsal türler kuramına öncülük edecektir.

N. GÜZ

André HELBO (yönetiminde), *Le Champ sémiologique. Perspectives internationales* (Göstergebilim Alanı. Uluslararası Bakış açıları), Brüksel. Complexe yay., 1979.

Görüşlerini hem *Dilbilim III*'te kendisine yöneltilen sorulara verdiği yanıtlarla («Questions à André Helbo»), hem *Dilbilim I* ve *IV*'te T. Yücel'in iki tanıtma yazısıyla, hem de Y.D.Y.O.'nda düzenlenen «Tiyatro Göstergebilimi» konulu toplu çalışmalardaki sunuşlarıyla yakından kavrama olanağı bulduğumuz, *Degrés* dergisi sorumlusu, Butor, Sartre uzmanı, tiyatro göstergebilimi kuramcısı A. Helbo'nun yönetiminde düzenlenen bu büyük oylumlu yapıt, göstergebilimin çeşitli ülkelerde, özellikle savaş sonrası yıllarında oluşum ve gelişimini sergilemeye çalışırken günümüzdeki akımların, bakış açılarının sınırlarını çizerek ileriye dönük göstergebilimsel doğrultuları evrensel bir çizgi çevresinde uzlaştırma yolları da aramaktadır.

A. Helbo'nun Giriş yazısında özgün bir anlatımla sunduğu bu yapıt, Amerikalı göstergebilimci Th. A. Sebeok'un göstergebilimsel etkinlikler üstüne yazdığı ve ilkin *The semiotic Web: A. Chronicle of Prejudices* adıyla yayımlanan incelemenin çevirisiyle başlamaktadır. J. - J. Thomas'nun Fransızcaya aktardığı ve giriş gözlemleriyle sunduğu bu incelemede Th. A. Sebeok «sémiotique»/«sémiologie» terimlerinin ayrılıklarını vurguladıktan sonra, göstergebilimin («sémiotique») tarihçesine yönelir. Bu bölümde, Locke-Peirce-Morris çizgisinde gelişen araştırmaların Saussure'den kaynaklanan görüşlerle karşılaştığını belirtmekte, G. Mounin ve L. J. Prieto'nun Saussure'ü göstergebilimin öncüsü, ilk tasarlayıcısı olarak gösterme-

lerini eleştirmekte, Ch. S. Peirce'ü göstergebilim tarihinin en üstün, en canlı kaynağı olarak tanıtmaktadır. Ch. Morris'i de bu bilim dalının yaşayan en saygın kişisi olarak benimseyen Sebeok, yazısının bundan sonraki bölümünde terimlerin düzeltilmesi sorununa yönelir, çeşitli sözlük tasarılarından söz eder. «Göstergebilime Giriş» bölümünde bu bilim dalı üstüne yazılmış yapıtlardan örnekler verir. Ona göre, iki savaş arasında yazılmış, yaklaşımlarının yalnılığı, anlatımlarının açık seçikliği ve eleştirel gözlemleriyle dikkati çeken iki temel yapıt vardır: Biri, Peirce sonrası gelişmeleri saptayan *Foundations of the Theory of Signs* (Ch. Morris) öbürü ise Saussure sonrası kuşağın görüşlerini simgeleyen *Les Langages et le discours* (E. Buysens). Bu saptamanın ardından, çeşitli ülkelerdeki göstergebilimsel etkinliklere yönelen Sebeok, özellikle U. Eco'nun *Trattato di semiotica generale* (1975) ya da İngilizce çevirisiyle *A. Theory of Semiotics* (1976) adlı yapıtın (bu yapıt üstüne ayrıntılı bilgi için bkz. G. Işık'ın *Dilbilim III*'teki tanıtma yazısı) günümüzde göstergebilim üstüne yazılmış en eksiksiz, en okunaklı yapıt olduğunu, hem tarihsel bir bakış açısı hem de güncel araştırmalar üstüne eleştirel gözlemler getirdiğini belirtir. Bu bölümü izleyen öbür iki bölümdeyse, çeşitli kaynakça, toplu çalışma ve uluslararası kurultaylardan söz eder. «Göstergebilimin öğretimi» başlıklı bölümde, hem göstergebilimin öğretimi sorununa değinir hem de öğretimde göstergebilimin yerini araştırır. Bu arada, dilbilimdeki karşıtsal çalışmaların örneksenerek, göstergebilimde de çeşitli karşıtsal çalışmalar yapılmasının çok yararlı sonuçlar doğuracağını açıklar. İncelemesinin bitimindeyse, göstergebilimin üç temel dayanağının dilbilim (Saussure) - felsefe (Peirce) - tıp (Hippokrates) olduğunu savunur. Yazısının «Ek» bölümünde çeşitli ülkelerde yayımlanan göstergebilim dergilerini tanıtır. (Sebeok'un bu incelemesi sonunda yer alan kaynakça da özellikle dikkati çekmektedir).

Sorunları «amerikancı» bir yaklaşımla ele alan bu uzun incelemenin ardından dünyadaki göstergebilimsel etkinliklerin yetkin bilim adamlarının değerlendirmesiyle ülke ülke sunulduğu bölümler gelir. Biz aşağıda, söz konusu bu etkinlikleri yapıttaki sıralanış düzenine uyarak vermeye çalışırken kimi açıklamalarda da bulunacağız.

Belçika (A. Helbo) : Sorunu bilgikuramsal açıdan tartıştıktan sonra E. Buysens, M. Leroy gibi dilbilimcilerin katkılarından söz eder, mantık/ anlambilim ilişkilerine değinirken özellikle R. Thomas ve S. G. Bardon'un görüşlerini açıklar, özgül çalışmalara yönelirken de müzik (C. Deliège, N. Ruwet) ve görsel dizgeler yanısıra (R. Lindekens) tiyatro, betik, ekin göstergebilimindeki etkin kuramcılardan da söz eder; **Brezilya** (M. Rector ve E. Neira Jr.) : Bu yazı özellikle 8 sayfalık kaynakçasıyla dikkati çeker; **Kanada** (J. - P. Brodeur ve Th. Pavel) : Göstergebilimle dilbilim/mantık/ insanbilim etkileşimi araştırılırken yazın/yığınsal bildirişim/düşüncü/mfuzik/el kol devinimleri/sözbilim/bilgisayar alanlarındaki göstergebilimsel araştırmalardan da söz edilir; **Danimarka** (J. D. Johansen) : Yerel göstergebilim geleneğinin (glosematik) uluslararası etkinliklerle nasıl kaynaştığını gösteren bir incelemedir bu; **İspanya** (A. Yllera) : Göstergebilimin İspanya'ya girişi, felsefe ve dilbilimin etkisi, yazımsal göstergebilimin yo-

gunluğu, resim, fotoğraf, sinema, televizyon, canlı resim, moda, mimarlık, söylence vd. gösterge dizgelerine ilişkin çalışmaların bir özeti verilirken bu etkinliklerin özellikle 1970 sonrasında giderek yaygınlaşmaya başladığı vurgulanır; A. B. D. (W. Steiner) : Ch. S. Peirce ve Ch. Morris'in sınıflandırmaları, Jakobson'un yazınbilim anlayışı, Th. A. Sebeok'un tümgöstergebilimciliği araştıran çalışmalarından kesitler verilir; Fransa : İki ayrı inceleme yazısı içerir bu bölüm: 1. «Fransa'da Göstergebilim» (J. - C. Coquet); 2. «Yazınbilim ve Sözbilim» (M. Arrivé). Birinci yazıda, J. - C. Coquet, 1945-1966 yılları arasında Cl. Lévi-Strauss, M. Merleau-Ponty, J. Lacan ve R. Barthes'in sürdürdüğü öncü çalışmaların çerçevesini saptadıktan sonra, L. Hjelmslev'in ortaya attığı anlamlama kuramının Fransa'daki yankılarına değinmekte; «Göstergebilimin Kuruluşu» başlıklı bölümde, A. J. Greimas'ın özellikle *Sémantique structurale* adlı yapıtıyla oluşturduğu anlambilim kökenli göstergebilimin hem anlam hem de sözdizim bileşkelerine ilişkin temel ilkeleri vermeye çalışırken anlamsal bileşke için Greimas'ın, *Sémantique structurale*'in son bölümünde T. Yücel'in *L'Imaginaire de Bernanos* adlı yapıtıdan kaynaklanarak dizgeleştirdiği anlamsal ikiliklerden yararlanmakta, sözdizimsel bileşke içinse yine *Sémantique structurale*'deki Propp'u vd. kuramcıları yeniden irdelleyen bölümlerden kaynaklanmaktadır. J. - C. Coquet, yazısının bundan sonraki bölümlerinde, Greimasçı doğrultuda gelişen ya da bu doğrultuyu yeni katkılarla yeni boyutlara yönelten J. Kristeva'nın kuramından, yazınsal betiklere ilişkin kendi çözümlerlerinden, J. Geninasca, M. Arrivé J. Courtés, Cl. Brémond'un incelemelerinden söz etmektedir. Ayrıca, tarihsel, toplumsal, dinsel, hukuksal söylemlere ilişkin çözümlerinin yansıra, dilsel olmayan gösterge dizgelerinin de ele alınmaya başlandığını özellikle vurgular. İkinci yazıdaysa, M. Arrivé daha çok yazınsallık olgusunu ve anlatımsal özellikleri araştıran G. Genette, R. Barthes, T. Todorov, J. Cohen, H. Meschonnic vd. tanıtır; Alman ülkeleri (P. Bange) : Betiksel ve yazınsal göstergebilim (S. J. Schmidt, G. Wienald, T. A. Van Dijk) çalışmalarının yansıra genel göstergebilim etkinlikleri (M. Bense) de sunulmaktadır. İtalya (C. Serge) : Öncelikle yapısalcılığın büyük etkisini ele alan bu yazıda başta U. Eco olmak üzere birçok göstergebilimcinin çalışmaları ve çeşitli dergilerde yayımlanan çeşitli incelemelerden söz edilmektedir; Polonya (M. Mazur); Romanya (S. Marcus); İsviçre (J. - B. Grize); Çekoslovakya (İ. Osolsobé); Türkiye (B. Vardar) : Dilbilimsel etkinliklerin (S. Bayrav, Ö. Başkan, B. Vardar, D. Aksan, A. Dilâçar) öncülüğünde, bu arada özellikle 1960-1962 yılları arasında A. J. Greimas'ın İstanbul Üniversitesindeki öğretileriyle yeşermeye başlayan göstergebilimin ilk ve temel yapıtları arasında T. Yücel'in *L'Imaginaire de Bernanos*, *Figures et messages dans la Comédie humaine* ve *Anlatı Yerlemleri*'nden söz edilmektedir. Bu yapıtlardan özellikle *L'Imaginaire de Bernanos*'un yalnızca Türkiye'deki göstergebilimsel çalışmalara öncülük etmekle kalmadığı aynı zamanda bugün Greimasçı göstergebilim diye anılan genel göstergebilim kuramının ilk, özgün çözümlere örneği olduğu da vurgulanmaktadır. (Bkz. Fransa ile ilgili bölüm üstüne belirttiklerimiz). Öte yandan, T. Yücel'in öbür yapıtlarının da göstergebilimsel kuram ve çözüm-

lemeye katkılarda bulunduğu belirtildikten sonra, hem T. Yücel'in görüşlerini kaynak alan hem de öbür etkinliklerden yararlanan G. Işık'ın (E. Montale'nin Şiir Evreni), M. Rifat'ın (Roman Kurgusu ve Yapısal Çözümleme, Yazınsal Betik Üstüne Araştırmalar), F. Akerson'un (Murat ve Fiat Otomobilleri için Türkiye ve Almanya'da Yayımlanan İki Basın Reklam Kampanyasının Karşılaştırılması) yanısıra Dilbilim dergisinin etkinliğinden, Y. D. Y. O.'nun düzenlediği bilimsel toplantılardan, çeşitli çevirilerden (Saussure ve Barthes), sürdürülen doktora çalışmalarından, Yazı dergisinin yayımlanmaya başlamasından da söz edilmekte, göstergebilimsel etkinliklerin giderek derinleşip yaygınlaştığı, böylece çağdaş çizgi düzeyinde yer aldığı vurgulanmaktadır; S.S.C.B. (Fr. Lhoest) : J. M. Lothman'ın Tartu okulunun özellikle 1962 sonrası çalışmalarından söz edilirken, daha önceki çalışmalardan, sözgelimi Propp'un, Meletinskiy'in vd. inceleme ve yazılarından da örnekler verilmektedir.

Kavramlar ve Özel adlar dizinleriyle bütünlenen bu yapıtın uluslararası göstergebilim alanına getirdiği katkı yadsınamaz. Dünyada göstergebilimsel etkinlikleri izlemek isteyenler için gerçek bir birleşim-yapıttır bu.

M. RIFAT

Veyis ÖZEK, Mimarlıkta Gösterge ve Simge - Eşik Aşamasının Belirlenmesi — doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat ve Mimarlık Fakültesi, 1980, 205 s.

Dilbilimin yanı sıra özellikle mantığın ve çeşitli toplumsal bilimlerin katkısıyla büyük bir gelişme süreci içinde bulunan, yazından toplumsal yaşamın çeşitli kesimlerine değin uzanan geniş alana ilişkin birçok olguyu inceleyenlere yeni bakış açıları sunan göstergebilimin temel kavramları bu çalışmada mimarlık ürünlerine uygulanmaktadır. V. Ö. gösterge ve simge kavramları çerçevesinde yürüttüğü, doyurucu bir soruşturmanın yanı sıra çok sayıda görüntüsel belgeyle de desteklenen bu incelemede göstergebilim bakımından olduğu gibi mimarlık ürünlerinin değerlendirilmesi açısından da önemli saptamalarda bulunmaktadır.

Önce çeşitli gösterge ve simge anlayışlarını gözden geçiren yazar bunları üçe indirir; Üçöğeli, ikiöğeli ve teköğeli gösterge kuramlarıdır bunlar. Üçöğeli kuramda simge, göstergenin nesne ilişkisini betimleyen bir alt-sınıftır; ikiöğeli kuramda, gösterenle gösterilen arasındaki bağıntı nedensiz olduğunda gösterge, nedenli olduğunda simge bütünüyle karşılaşılır; teköğeli kuramda ise simge, belli bir toplumsal çevrede belli anlamlar içeren göstergedir, göstergenin anlam çağrışımları yüklenmesinden kaynaklanır. Söz konusu kuramlar arasında yaptığı karşılaştırmalarda V. Ö. birtakım ortak yanlar da belirler. Bunların başlıcaları gösterge ve simgenin ilişkilere bağlı biçimde tanımlanması, gösterge alışverişinin bir bildirişim olgusu sayılması ve simge oluşumunun öğrenme sürecine koşut özellikleriyle ele alınmasıdır. Bu saptamalardan sonra söz konusu kavramları mimarlık açısından irdeleyen V. Ö.'e göre «Mimar, bir işlevi karşılayan yeni binalar öneren ya da daha önceden var olan binalara yeni işlevler öne-